

Иван ДИМИТРИЈЕВИЋ
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ СА ОСВРТОМ НА ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ И РЕФОРМУ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Апстракт: У раду ће бити приказани кључни догађаји који су претходили оснивању Одсека за друштвене науке и народну одбрану Природно-математичког факултета 1975. године, стање студија ОНО и ДСЗ у другој половини седамдесетих година, „сазревање“ Факултета народне одбране осамдесетих година, стагнација Факултета одбране и заштите деведесетих година прошлог века, „престројавање“ професије, стварање Факултета безбедности и његово прилагођавање трендовима високог образовања у првој деценији 21. века, као и тренутна позиција Факултета у односу на нове услове које диктирају тржиште рада и универзитетска заједница. С обзиром на чињеницу да аутор има искуство са студијама безбедности на више високошколских институција (што у својству студента, полазника курсева или запосленог), задржаће право на критички академски осврт. За потребе писања рада консултована је научна и стручна литература из више различитих извора уз вођење рачуна о њеној академској вредности и релевантности. Осим литературе, коришћени су и други извори података, као што су наставни планови, средњошколски уџбеници, али и усмена сведочанства бивших студената Факултета, међу којима већину чине запослени у својству наставника и сарадника Факултета безбедности. Вредне информацију пружили су и ваннаставни радници који раде на Факултету од његових почетака. Захваљујући информацијама које су сви они пружили, а које је било немогуће наћи у писаној форми, добијена је прецизнија и јаснија слика о развоју а посебно оснивању Факултета крајем седамдесетих година прошлог века.

Кључне речи: *Факултет безбедности, безбедности, одбрана, друштвене промене, реформа високог образовања*

УВОД

Факултет безбедности јединствена је високообразовна институција у Републици Србији са релативно кратком, али веома динамичном историјом. Настао је као део великог државног пројекта „подруштвљавања“ одбране у доба самоуправног социјализма који је био карактеристичан за тадашњу Социјалистичку Федеративну Републику Југославију (СФРЈ) и у том контексту успешно је функционисао нешто више од петнаест година. Захваљујући концепцији општенородне одбране и друштвене самозаштите (ОНО и ДСЗ), постојању обавезног образовања омладине за ОНО и ДСЗ, као и постојању комплексног система цивилне одбране, кадрови који су оспособљавани за ове послове имали су сигуран посао након завршетка студија, што је тадашњи факултет сврставало у једну од озбиљнијих образовних институција у односу на захтеве и потребе тржишта рада.

Турбулентни и насилни распад СФРЈ у првој половини деведесетих година 20. века са собом је повукао укидање апсолутно свих аспеката ОНО и ДСЗ, укључујући и образовање омладине као примарног аспекта оспособљавања студената на тадашњем Факултету одбране и заштите. Иста судбина задесила је и систем цивилне одбране, тако да дипломираним (али и активним) студентима није остала скоро ниједна опција за потенцијално запослење. Године 1993. Факултет доживљава још један ударац доношењем одлуке о забрани уписа редовних студената, а тек 2000. године успева да настави свој рад пуним капацитетом.

Првих неколико година диплома Факултета цивилне одбране пружа звање које на тржишту рада не постоји скоро пуну деценију у том тренутку, да би 2003. године дошло до драстичне промене када се први пут формирају потпуно одвојени смерови чијим се завршетком добијају звања менаџера за дату област. Након промена 2000. године Република Србија на путу европских интеграција прихвата Болоњски процес и ратификује Болоњску декларацију потписивањем Берлинског коминикеа на министарској конференцији 2003. године. Прихватањем Болоњског процеса, целокупни систем високог образовања почиње да се реформише и прилагођава новим стандардима у образовању. Факултет безбедности усваја нови Наставни план и програм усклађен са овим системом 2008. године, када се уписује и прва генерација студената која почиње да студира „по Болоњи“.

ОБРАЗОВАЊЕ У ОБЛАСТИ НАРОДНЕ ОДБРАНЕ (1947–1970)

Након Другог светског рата југословенско руководство придавало је велики значај приправности становништва, а посебно младих, за учешће у евентуалном будућем рату за одбрану земље од напада споља. Обавезу да бране земљу и нови поредак имале су не само јединице Југословенске армије већ целокупно

становништво, посебно омладина, коју је још пре одслужења војног рока требало припремити за тај задатак, како кроз агитационо-пропагандни рад, тако и кроз војно оспособљавање у оквиру школа и предузећа. Од октобра 1947. године, у организационом смислу, на нивоу IV управе Генералштаба Југословенске армије постојало је одељење које је водило послове предвојничке обуке. Априла 1948. године формирана је Управа за ванармијско васпитање која је била подређена другом помоћнику министра за народну одбрану, а 29. маја 1948. донета је и *Уредба о Предвојничкој обуци* (Бонџић, 2012: 101).

Организацијом и извођењем обуке руководило је Министарство народне одбране ФНРЈ, а била је подељена на основну и допунску. Основна обука била је обавезна за све држављане ФНРЈ и изводила се на посебним курсевима у градовима и селима и у оквиру школске наставе као обавезан предмет. Допунска обука била је обавезна за држављане ФНРЈ који похађају универзитет или друге високе школе, изводила се у оквиру високошколске наставе као обавезан предмет и трајала је до завршетка студија. Предвиђено је да и жене до 27. године имају предвојничку обуку ради оспособљавања за стручне и техничке службе и учешће у одбрани земље (Бонџић, 2012: 102).

На основу уредбе оснива се преко хиљаду наставних центара широм земље, у којима омладина стиче не само војно-стручно већ и политичко, културно-просветно и физкултурно знање и оспособљеност. Предвојничка обука такође се изводила у склопу омладинских радних акција. Формирањем органа за ванармијско војно васпитање као органа који руководи предвојничком обуком, и органа власти који је организују, почиње да се води евиденција и прати извршење саме обуке. Наставним центрима руководили су командири, који су били васпитачи или старешине, како се тада захтевало. Стога је међу командирима било највише резервних официра, подофицира и демобилисаних бораца Народноослободилачке војске и Југословенске армије који су били оспособљени за командне дужности.

Предвојничка обука убрзо бива увршћена у наставне планове средњих школа, као и виших школа и факултета, па се почетком педесетих година 20. века појављују и први уџбеници из предмета Предвојничка обука. Од 1948. до 1970. године, објављено је више од 50 различитих издања уџбеника у Републици Србији, а за наставнике је објављиван и истоимени специјализовани часопис за теорију и праксу предвојничке обуке, од 1956. до 1958. године.¹ Уџбеници за средње школе и факултете били су или општи (само под називом Предвојничка обука) или специјализовани у зависности од средње школе (Цивилна заштита, Санитетска обука, Прва помоћ, Техничка служба Противавионске заштите, итд.).

1 Подаци добијени претрагом Узајамне библиографско-каталожке базе података, Кооперативни онлајн библиографски систем и сервис, COBISS.

Предвојничка обука је под тим називом постојала у средњим, вишим и високим школама у Југославији све до краја шездесетих година прошлог века, када јој је у оквиру измене Закона о народној одбрани промењен назив, а делимично и циљ и садржај. Године 1968. тражено је да се предвојничка обука прилагоди карактеру савременог ратовања и елементарних непогода у којима је угрожено целокупно становништво, као и новој стратегији општенародне одбране (Бонцић, 2012: 117). Од септембра 1969. године, предмет на факултетима се назива Основи народне одбране, а од 1974. године Основи општенародне одбране и друштвене самозаштите.

ПОДРУШТВЉАВАЊЕ ОПШТЕНАРОДНЕ ОДБРАНЕ (1970–1991)

Предвојничка обука бива укинута 1970. године, када се уводи предмет Одбрана и заштита, који 1974. године након усвајања концепције ОНО и ДСЗ постаје део система Оспособљавања и обучавања младих за ОНО и ДСЗ² који је био спровођен на четири начина (Bešker, 1989: 42–43):

1. Васпитање за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту у предшколским установама и до четвртог разреда основне школе
2. Васпитање и образовање ученика петог и шестог разреда основне школе кроз изучавање садржаја одбране и заштите уграђених у друге наставне предмете, као и у склопу ваннаставних и ваншколских активности
3. Васпитање и образовање ученика средњих школа и студената проучавањем посебног предмета Одбрана и заштита, кроз изучавање садржаја одбране и заштите уграђених у друге наставне предмете, као и у склопу ваннаставних и ваншколских активности
4. Васпитање и образовање омладине која не наставља средњошколско образовање (тзв. ваншколска омладина) кроз реализацију посебно организованих програма одбране и заштите.

Наслеђујући наставни кадар из предвојничке обуке, Одбрану и заштиту воде резервне војне старешине и активна војна лица под окриљем Савезног секретаријата за народну одбрану (ССНО). Истовремено је ССНО вршио и обуку кадра за послове цивилне одбране, што се почетком седамдесетих година показало као неадекватно због недовољних капацитета за обуку. Због тога је донета одлука да се успостави нови систем оспособљавања кадра за професоре одбране и заштите, као и стручњака за послове цивилне одбране.

² Такође је коришћена конструкција „оспособљавање младих за одбрану и заштиту“ (видети: Bešker, 1989). Често се назив *одбрана и заштита* користи као скраћена верзија назива *општенародна одбрана и друштвена самозаштита*, а пошто се ради о називима који су настали у оквиру исте концепције (Концепције ОНО и ДСЗ), могу се користити као синоними.

Година 1975. у тадашњој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији била је кључна за почетак универзитетског образовања у области безбедности. У пет од шест престоница социјалистичких република истовремено су уведене студије општенародне одбране, те до тада поље ексклузивно намењено високом војном образовању практично преко ноћи шири свој дом на цивилне универзитете (Lazović, 1987; Катић, 2011):

- Одсек за одбрамбене науке Факултета друштвених наука у Љубљани
- Смер општенародне одбране Факултета политичких наука у Загребу
- Одсек за општенародну одбрану Факултета политичких наука у Сарајеву
- Институт за народну одбрану/Одсек за друштвене науке и народну одбрану Природно-математичког факултета у Београду
- Смер општенародне одбране Филозофског факултета у Скопљу.

Овде треба напоменути да су постојале одређене одбојности према увођењу смерова општенародне одбране у цивилно образовање. Као што је већ наведено, образовање за општенародну одбрану претходних деценија било је у надлежности оружаних снага, тачније Савезног секретаријата за народну одбрану (ССНО). У то време су Устав и Закон дефинисали да ССНО *врши ујравне и сјручне йослове у вези са сјровођењем основа сисјема ойшјенародне одбране и сјровођењем савезних закона, друјих савезних йройиса и ойшјих акајша Скујшјине СФРЈ и Савезној извршној већа у обласји ойшјенародне одбране, који су му сјављени у надлежној савезним законом* (Стратегија оружане борбе, 1983: 60), а посебно послови *обуке йријадника и јединица оружаних снаја и йружање сјручне йомоћи у обучавању омлагине и сјановнишјива за оружану борбу и обучавању кадрова за рад на йословима ойшјенародне одбране* (Стратегија оружане борбе, 1983: 61). Управо директна веза концепције ОНО и ДСЗ са системом одбране била је аргумент у прилог тврдњи тадашње универзитетске јавности да би *увођење шјих настјавних йланова на цивилне универзшјетше мојло да изазове милијаризацију цивилних факулшјетша* (Bric, 2004: 12). Апсурдност целе ситуације лежи у чињеници да је увођење ових студија на цивилне факултет образложено „подруштвљавањем одбране и заштите“.

Београд није био изузетак, али је у почетку једини угостио студије (опште)народне одбране на Природно-математичком факултету (ПМФ), а не на неком од друштвених факултета, као што су то учиниле остале републике.³ Институт за народну одбрану успостављен је 18. маја 1975. године, а врло брзо добио је и ста-

³ Претпоставка је да су београдски Филозофски факултет и Факултет политичких наука били нешто критичнији према „подруштвљавању“ (опште)народне одбране, а не треба сметнути с ума и атмосферу након студентских протеста 1968. године који су управо на Филозофском факултету били најинтензивнији.

тус Одсека (за друштвене науке и народну одбрану).⁴ Трогодишња станарина на ПМФ имала је, међутим, своју цену. Један од оснивача Института/Одсека и његов први управник, проф. др Милан Вучинић (2005), присећа се овог периода:

Услови рада Института и Одсека на ПМФ-а били су веома тежки. Та ситуација је била условљена многим околностима, од којих ће се овом приликом искључиво и нарочито поменути проблем њеног смештаја. Јер, ПМФ је, и то веома ограничено, омогућио Одсеку коришћење једино своје амфиотеатра и ништа више од тога! У таквим околностима чини се да две године настава је одржавана под веома неповољним условима – у биоскопима, као и у домовима културе, и то онда када су њихове сале биле слободне (стр. 11).

Проблема је било много више – исхрана студената, предавања разбијена на јутарње и вечерње блокове часова, настава која се одржавала на више удаљених локација, недостатак адекватне теоријске и стручне литературе, мањак наставног кадра, као и постојање природно-математичких предмета који нису били усклађени ни међусобно, а ни са стручним предметима Одсека.⁵ Проблем је био делимично решен када су Одсеку 1977. године на коришћење биле дате просторије Основне школе „Ђуро Ђаковић“.

Трећа генерација студената била је сведок два кључна догађаја за Одсек – школске 1977/78. године почиње пријем девојака због великог интересовања за студије народне одбране, након чега се у фебруару 1978. године решава проблем просторних капацитета. Одсек добија на коришћење први, други и трећи спрат у згради Друге економске школе у улици Господара Вучића број 50, где се и данас налази.⁶ Због великог интересовања младих људи за студије народне одбране, тадашње руководство увиђа потенцијал за прерастање у самосталну високошколску институцију, што је и учињено оснивањем Факултета народне одбране, октобра 1978. године.

Од самог почетка, Одсек, и касније Факултет, били су уско везани за Војну академију и систем одбране уопште, и путеви ове две институције много година касније поново су се укрстили. Наиме, због природе самог посла и концепције ОНО и ДСЗ, студенти Одсека и Факултета морали су да прођу адекватну војностручну обуку која се изводила на два начина: (1) кроз војностручну наста-

4 Оснивањем Института усвојен је и први Наставни план Института, док се 18. мај данас обележава као Дан Факултета безбедности.

5 То су били следећи предмети: Елементи више математике, Елементи биологије, Елементи физичке хемије, Радиохемија и Електронска дејства.

6 Друга економска школа користи зграду у улици Господара Вучића од 1957. године (зграда је некад припадала Комитету за угаљ Министарства рударства ФНРЈ), коју је у тренутку усељења Одсека за друштвене науке и народну одбрану користила и Виша медицинска школа (просторије у приземљу). Након исељавања Више медицинске школе, Факултету народне одбране припадају и просторије у приземљу, док деведесетих година прошлог века остаје без просторија на трећем спрату које су враћене Другој економској школи.

ву у прве три године, која је осим класичне наставе на Војној академији садржала и делове основне војне (пешадијске) обуке, и (2) кроз стажирање у јединицама Југословенске народне армије (ЈНА) у завршној години. Студенти Факултета такође су били изузетно активни на омладинским радним акцијама, спортским такмичењима и у студентском организовању.

Не треба посебно наглашавати чињеницу да је студирање на Факултету народне одбране⁷ са собом носило већи степен елана него на другим факултетима, превасходно због чињенице да је већини дипломираних студената био загарантован посао у струци. То се, пре свега, односи на посао професора народне одбране или професора одбране и заштите у средњим школама. Свакој средњој школи био је потребан најмање један професор одбране и заштите, а од почетка седамдесетих година 20. века у целој Југославији систем оспособљавања младих за ОНО и ДСЗ већ је био толико развијен да је свака школа имала свој кабинет са комплетном опремом за практичну обуку, као и више него довољан број уџбеника на свим језицима народа и народности.⁸ У склопу обуке на овом предмету изводиле су се вежбе гађања, обука за прву помоћ, маршеви и сличне активности које су делом наслеђене из система предвојничке обуке, а делом прилагођена новој концепцији ОНО и ДСЗ. Такође, треба напоменути да се предмет Прва помоћ и заштита изучавао у основним школама, углавном у склопу других предмета, али подједнако важан за ову врсту оспособљавања омладине. Упоређујући уџбенике са самог почетка (1971) и са самог краја (1992) живота предмета Одбрана и заштита, може се приметити постепено смањивање елемената предвојничке обуке и повећавање елемената општег образовања о (тада) савременим геополитичким односима, положају СФРЈ у односу на окружење, обуке за прву помоћ, едукације о поступању у ванредним ситуацијама и слично.

Ситуација са предметом Општенародна одбрана и друштвена самозаштита СФРЈ (1 и 2), који је био обавезан на свим факултетима, била је нешто другачија. Због законског захтева да наставници буду изабрани у наставна звања, предмет су углавном водили официри ЈНА изабрани у наставна звања на војним високошколским установама, а у мањем броју случајева наставници који су водили неке друге предмете, као што је био Марксизам, такође, обавезан предмет у то време. Не треба детаљније образлагати због чега је постојао дефицит доктора наука – први доктор наука на ФНО произведен је 1983. године (осам година након оснивања Факулте-

7 Факултет се кратко (1987–1990) звао Факултет општенародне одбране и друштвене самозаштите, али га из тог периода сви памте по имену Факултет народне одбране. Следећи назив, Факултет одбране и заштите (1990) у ствари је скраћена верзија претходног назива. Честа промена назива уносила је конфузију код шире јавности те је често погрешно називан и Факултет цивилне заштите.

8 Занимљиво је да су, осим на српскохрватском, хрваткосрпском, словеначком, македонском и албанском језику, уџбеници из Одбране и заштите за средње школе били објављивани и на мађарском, бугарском, румунском, словачком, украјинском, италијанском и турском језику.

та), а до 1993. године на Факултету је докторирало свега 20 људи, број који никако није могао да подржи тадашњи број факултета у Србији. У мањем броју случајева дипломирани студенти радили су као асистенти-приправници или асистенти на овом предмету, уколико је предмет на датом факултету подразумевао или изискивао сарадничку позицију. Предмет на факултетима био је потпуно теоријски концепиран, без захтева за практичном обуком и посебно опремљеним кабинетима као што је то био случај у основним и средњим школама. Делећи судбину целокупног система самоуправног социјализма и концепције ОНО и ДСЗ, 1993. године се укида и овај предмет на факултетима.

Период од 1975. до 1990. године свакако је био најзначајнији за сам Факултет у сваком погледу – радна места била су загарантована (посебно у школама, а затим и на пословима израде планова одбране и у војним одсецима), научни-страживачки рад у области ОНО и ДСЗ константно се развијао, постдипломске студије и могућност израде доктората били су саставни део развоја и науке и струке. Не треба занемарити и не тако мали број магистарских радова који покривају област едукације (методике наставе) за одбрану и заштиту (видети: Арнаутовић, 1988; Јакић, 1988; Лаушев, 1982; Лепир, 1981; Новаковић, 1990; Праскач, 1983; Пујић, 1982; Хасановић, 1990; Цветковски, 1983).

ШКОЛА БЕЗ СИСТЕМА И СИСТЕМ БЕЗ ШКОЛЕ (1991–2000)

Године 1991. долази до слома *једине војске на свету са сојственом политичком партијом*, Југословенске народне армије (ЈНА), која, према речима тадашњег секретара за одбрану Вељка Кадијевића, није била спремна да брани сваку већ само несврстану и самоуправну социјалистичку Југославију (Драгишић, 2002). ЈНА је затим трансформисана у Војску Југославије коју је након сукоба у бившој СФРЈ државни врх покушавао да ослаби и маргинализује на рачун јачања републичке полиције. Истовремено се укидају два подједнако битна елемента система одбране – територијална одбрана и систем цивилне одбране. Драгишић (2002) примећује:

Систем ОНО и ДСЗ, који је био примерен социјалистичком самоуправљању, као један од својих темељних институција истицао је spremности 'радних људи и грађана' да бране своју социјалистичку самоуправну домовину уколико дође до агресије. Оваква војна обавеза и Територијална одбрана, као друга компонента оружане снаге заснована на милицијском принципу, као и систем цивилне одбране у који су били укључени скоро сви грађани СФРЈ, био је, између осталог, темељен и на таквом убеђењу. Искусство које је ЈНА имала са Територијалним одбранама Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине свакако је утицало на одлуке војног врха и Слободана Милошевића да се ујаси Терито-

ријална одбрана Србије. Масовне демонстрације опозиције у Београду 9. марта 1991. године јасно су потврдили блиску повезаност војној врха и Слободана Милошевића. Војска је извођењем тенкова на улице Милошевићу показала верност јер је он једини обећавао да ће задржати социјализам, самоуправљање и несврставање, као једине вредности које је ЈНА била спремна да брани. С друге стране, Милошевићу је постало јасно да власнићком народу не може веровати, јер је преко ње хиљада, углавном младих људи захтевало промену политичког курса који је заузео. У таквој ситуацији одбрамбени систем који је Милошевић заштитио, а који се ослањао на оружану силу народа, њему није одговарао јер се у сваком тренутку могао окренути против њега само (стр. 336).

Прво се укида Закон о народној одбрани, а затим и Закон о систему друштвене самозаштите. У недостатку законске основе, предмет Одбрана и заштита више не проналази своје место у систему средњошколског и високог образовања и укида се на полугодишту школске 1993/94. године. У Србији се укида у око 600 средњих школа, што исти број професора одбране и заштите оставља без посла.⁹ На раскршћу ових несрећно донетих одлука нашао се и тадашњи Факултет одбране и заштите. У годинама у којима број дипломираних студената који остају без посла расте муњевитом брзином, додатни удар на институцију био је Одлука Владе Републике Србије из априла 1993. године о забрани уписа 18. генерације студената основних студија. Исте године Влада Републике Србије успоставља војно устројену Полицијску академију која организационо-формацијски до 2006. године остаје директно потчињена председнику владе, а не Министарству унутрашњих послова.

Систем ОНО и ДСЗ био је потпуно усклађен са системом социјалистичког самоуправљања. Решења које је садржала концепција, доктрина и систем одбране СФРЈ, као и законски акти проистекли из ових докумената јасно показују да је целокупан систем одбране и безбедности био подређен очувању темељних вредности и стремљења ондашњег друштва, на којима је и сам био утемељен. Сламањем ових вредности сломила се држава, и логично, и њен одбрамбени и безбедносни систем. Систем ОНО и ДСЗ био је потпуно интегрисан у социјалистички самоуправни политички систем, чији је био саставни део. Распадом СФРЈ и њеног политичког система, распао се и систем ОНО и ДСЗ. Бивше југословенске републике су трансформисале своје политичке системе и, у складу с тим, своје системе одбране и безбедности, који су мање-више интегрисани у укупне друштвене, политичке и економске токове (Драгишић, 2002: 338).

⁹ Мањи број професора одбране и заштите почео је да ради на позицијама помоћника директора школа у којима су радили до тада. За остале је постојала могућност стипендирања студија на другим факултетима из Министарства просвете, али није познато да ли је неко искористио ту могућност, посебно када се зна да се цела ситуација одиграва у време хиперинфлације и свеопште економске и социјалне кризе.

Нови систем цивилне одбране полако је подељен између система одбране и полиције, и кадрови са Факултета одбране и заштите нису могли да нађу своје место на тим пословима осим у случајевима да су их већ тада обављали. Важност система цивилне одбране грађанима Србије постала је јасна тек кад је почело НАТО бомбардовање, а сам систем доживео неуспех због недостатка стручног кадра. Систем цивилне одбране, као демократска и цивилизацијска тековина 20. века, једноставно је разбијен, пошто режим није видео никакву (личну) корист од њега, а домаћа јавност, посебно квазистручна, сматрала је то раскидом са комунистичким режимом (Драгишић, 2002: 337).

Истовремено, 1998. и 1999. године, бивши декан др Радован Јовић прихвата да из пензије поново ступи на дужност декана како би уз помоћ првог декана Факултета, др Милана Вучинића и запослених на Факултету помогао у спречавању тоталног гашења Факултета одбране и заштите. До тада је Факултет преживљавао захваљујући школовању ванредних студената, пре свега, дипломаца Више школе унутрашњих послова и Факултета безбедности из Скопља. Јуна 1998. године створен је нови управни одбор Факултета који је упорношћу и посвећеношћу после две године успео да испуни свој задатак – трансформацију и ревитализацију струке и Факултета (Јовић и др., 2000: 8).

ОД ПРОФЕСОРА ДО МЕНАџЕРА (ОД 2000. ДО ДАНАС)

Ревитализација струке, под новим називом – цивилна одбрана, дошла је средином 2000. године, када је Универзитет у Београду прихватио почетак нове, редовне школске године на Факултету цивилне одбране, чиме је одобрен упис пуног броја редовних студената на основним студијама, а одобрен је и упис постдипломских студија. У почетку је било проблема са недостатком кадра, али то је расписивањем конкурса убрзо било решено. Иако је у почетку све деловало позитивно и охрабрујуће по Факултет, у току прве три године уочавају се два кључна проблема: (1) Звање које се нудило (професор цивилне одбране – дефинисан по узору на претходна два звања, професора народне одбране и професора одбране и заштите) на тржишту није постојало, а разлог за ово био је у захтевима који су дефинисани током преговора са Савезним министарством одбране и Министарством за више и високо образовање. Наиме, професори Радован Јовић и Милан Вучинић, главни борци за опстанак Факултета крајем деведесетих година прошлог века, као један од главних захтева навели су поновно увођење обавезне обуке школске омладине (Јовић и др., 2000: 32-33), што се никада није догодило. (2) На Факултету политичких наука се 2001. године покреће предмет Глобална и национална безбедност на основним студијама, чиме Факултет цивилне одбране добија неку врсту конкуренције у склопу истог универзитета.

Ово питање постаје озбиљније након увођења првих програма на приватним факултетима из области безбедности, 2006. године.

Факултет цивилне одбране морао је, у таквим околностима, да тражи своје место у универзитетској заједници, а затим и преко звања место на тржишту рада. Као решење првог проблема јавља се идеја о увођењу новог звања – менаџера, као и четири потпуно одвојена смера (до тада су постојала три усмерења): безбедност, одбрана, цивилна заштита и заштита животне средине, менаџмент људских и социјалних ресурса. Нови Наставни план и програм уводи се школске 2003/04. године и он, због потпуног одвајања поменутих смерова на трећој и четвртој години, има невероватних 94 предмета, док је број запослених остао незнатно промењен. У наредним годинама програме из области безбедности уводи још неколико државних факултета, а најављују се и први програми на приватним факултетима. У оваквим околностима Факултет одлучује да још једном промени назив како би на тржишту био препознат у области студија безбедности, и од маја 2006. године познат је по садашњем имену – као Факултет безбедности.

Као што је поменуто, долази до оснивања приватних факултета и програма на постојећим приватним факултетима, који покривају студије безбедности, а посебно безбедносног менаџмента, чиме Факултет безбедности полако престаје да буде једини који нуди ово звање на тржишту. Број програма из безбедности на државним факултетима, такође, наставља да расте, док се у земљама у окружењу скоро сваке године оснује по један факултет или смер из области безбедности. Због одсуства законске основе, перспектива звања менаџера безбедности на тржишту рада није ништа боља него у периоду када је Факултет производио звања која су била непостојећа. Поред тога, ригорозни захтеви за акредитацију факултета који су дошли са Болоњским процесом у знатној мери су одузели време које је могло да се употреби за лобирање за диплому на тржишту рада и за покретање сарадње са државним институцијама и приватним сектором безбедности.

Факултет безбедности је, делом због новог назива, делом због безбедносне ситуације у свету након 11. септембра 2001. године и наредних година, као и светском медијском опседнутошћу за актуелностима из области безбедности, а истовремено и мистификацијом безбедности у српском друштву постао изузетно атрактиван за средњошколску омладину, па је у периоду од 2008. до 2011. године примећен константан раст пријављених кандидата за упис на основне студије. Међутим, од 2012. године примећује се не тако мали пад у броју кандидата, што може да се објасни бољом повратном информацијом од дипломираних студената, која у време интернет комуникација врло брзо налази пут до младих који желе да упишу факултете.

Перспектива Факултета безбедности се може наћи у чињеници да се питања безбедности након благе стагнације поново актуелизују, посебно у области ван-

редних ситуација, али недовољно на практичном, опипљивом нивоу, већ више кроз доношење законских и планских аката, која се у пракси уопште или недовољно имплементирају. Шанса коју не би требало пропустити јесте да се покуша увођење предмета Безбедносна култура у основним и средњим школама. Затим, усвајањем Закона о приватном обезбеђењу долази се до прилагођавања постојећег тржишта приватне безбедности новим захтевима, па се свршени студенти Факултета безбедности могу афирмисати и на пословима менаџера безбедности, кроз боље и сигурније услове рада.

ЗАКЉУЧАК

Често се у објашњавању постхладноратовског поретка напомиње како је НАТО падом Берлинског зида и имплозијом Совјетског Савеза изгубио смисао свог постојања, и у новим околностима очајнички покушавао да нађе нови *raison d'être* како би избегао расклапање комплексног и рогобатног система, али и задржао позиције Сједињених Држава на територији Европе. Као и код сваке (ново)историјске паралеле, могу се пронаћи „натегнуте“ тачке поклапања судбине Факултета одбране и заштите и поменуте глобалне организације. Факултет је крајем осамдесетих година прошлог века учврстио своје место (заједно са смеровима и одсецима на остала четири факултета широм Југославије) не само у универзитетској заједници већ и на тржишту рада које је увек имало дефицит кадра, а превасходно професора у средњим школама. У таквом стању сигурности није било разлога за стрепњу у погледу судбине Факултета, па су догађаји с почетка деведесетих година прошлог века деловали као прави шок за цео додашњи систем високог образовања за ОНО и ДСЗ. Растакање свих основа из којих је Факултет црпео свој разлог постојања оставио је вакуум у којем је све било доведено у ситуацију „нуле и јединице“ – Факултет ће бити угашен или ће наставити да ради у новим друштвенополитичким околностима. Деловало је као да ће се реализовати прва опција јер нико није желео да призна да се „стари“ систем никад више неће вратити (па чак и са неидеолошким елементима као што је „чисто“ образовање за безбедност¹⁰). Међутим, захваљујући упорности појединаца, план гашења Факултета осујећен је и ситуација се, уместо на нули или јединици, седам година одржавала негде између, уз пажљиво и лукаво политичко балансирање између ненаклоњене просвете, индиферентног универзитета, полиције која је гајила симпатије и војске која је била наклоњена, али није имала много утицаја. Резултат је био убеђивање доносилаца одлука да вреди пружити

¹⁰ И данас се предмет Одбрана и заштита везује за самоуправни социјализам и хладноратовску параноју, иако је очигледно да је омладини више него раније потребно образовање за личну и узајамну безбедност.

прилику Факултету цивилне одбране да уђе у нови век са савременим програмом. Исте године су демократске промене деловале као додатни „ветар у леђа“ Факултету, међутим, и за нове власти је образовање за безбедност и даље било синоним за реликте прошлости комунизма. Због тога Факултет тражи нове области у којима би запослио дипломиране студенте, као што су област приватне безбедности (делови концепције друштвене самозаштите усмерени на принципе слободног тржишта и слободног протока капитала), управљање људским ресурсима у области безбедности, заштита животне средине и цивилна заштита (изграђена на основама концепције општенародне одбране – конкретно на делове који се односе на цивилну одбрану). Међутим, „дечије болести“ нових власти и честе промене влада нису успеле да помогну Факултету у намери да на тржишту рада „уновчи“ дипломе. Закон из приватне безбедности, који би регулисао ову област и омогућио продор дипломе на тржиште, није усвојен, а тек после неколико година усвојен је и закон о ванредним ситуацијама који је у први план стављао кадрове Министарства унутрашњих послова за обављање послова управљања у ванредним ситуацијама. Факултет безбедности у једном периоду успео је да поврати углед сарадњом са Војном академијом када је усвојен заједнички програм основних студија, али после две године спровођења овог програма он је укинут. Пројектом „Учењем до безбедности“ 2005. и 2006. године уведен је, експериментално, предмет “Безбедносна култура” у одабране средње школе, који је подсећао на некадашњи предмет Одбрана и заштита, али је убрзо пројекат прекинут због незаинтересованости власти да се спроведе до краја. Све већи број приватних факултета нуди програме из области безбедности, и у таквој ситуацији на тржишту и у академској заједници Факултету безбедности не преостаје ништа друго него да изврши значајне промене наставног плана. То значи да иновирани наставни план прате и неформални облици образовања кроз стручне курсеве, семинаре, трибине и још квалитетнију реализацију стручне праксе уз прилагођавање са реалним захтевима тржишта за звање менаџера безбедности и усмеравање свих својих капацитета на проналажење јаких партнера у државним и приватним безбедносним структурама. У супротном ће бити обесмишљени сви напори који су 2000. године уродили плодом и спречили његово укидање.

ЛИТЕРАТУРА:

- Арнаутовић, Р. „Вредновање ученичког рада у настави одбране и заштите као мотивациони фактор за квалитетно оспособљавање за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту“ (магистарски рад), Факултет општенародне одбране и друштвене самозаштите, Београд, 1988.
- Bešker, M. *Edukacija za obranu i zaštitu*, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 1989.
- Бонцић, Д. Предвојничка обука на југословенским универзитетима 1948–1968, *Војноисторијски гласник* 1/2012, стр. 100–118.
- Bric, R. Ne verjamem, da se mladi na Primorskem manj zanimajo za vojaški poklic (интервју са проф. др Антоном Беблером, Факултет за друштвене науке из Љубљане), *Slovenska vojska* XII(4), 12-15, 2004.
- Вучинић, М. Осврт на почетни период тридесетогодишње делатности Факултета цивилне одбране с погледом на његову друштвену функцију данас и у будућности, у: *Факултет цивилне одбране Универзитета у Београду: 1975–2005* (монографија) (стр. 9–17), Факултет цивилне одбране, Београд, 2005.
- Dragišić, Z. Stari odgovori na nova pitanja, u: Cveticović, V. (prir.) *(Re)konstrukcija institucija: godinu dana tranzicije u Srbiji* (str. 335–344), Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2002.
- Јакић, Н. „Могућности васпитања за општенародну одбрану у основној школи ван наставе из прве помоћи и заштите“ (магистарски рад), Факултет општенародне одбране и друштвене самозаштите, Београд, 1988.
- Јовић, Р., Тешић, Р. и Вучинић, М. (2000). Ревитализација струке и трансформација Факултета цивилне одбране, у: *Зборник Факултета цивилне одбране* (стр. 7–33), Факултет цивилне одбране, Београд.
- Катић, Љ. „Савремени концепт националне безбедности и професионално припремање кадрова“ (докторска дисертација), Факултет безбедности, Београд, 2011.
- Lazović, M. *Didaktičko-metodički standard visokoškolske nastave za ONO i DSZ*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1987.
- Лаушев, И. „Методичке посебности наставе предмета Одбрана и заштита“ (магистарски рад), Факултет народне одбране, Београд, 1982.
- Лепир, Д. „Потребе и могућности ефикасног васпитања и образовања ученика за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту у средњем позивно-усмереном образовању“ (магистарска теза), Факултет народне одбране, Београд, 1981.

Новаковић, Љ. „Систем оспособљавања студената за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту са посебним освртом на наставу“ (магистарски рад). Факултет општенародне одбране и друштвене самозаштите, Београд, 1990.

Праскач, М. „Методичке иновације у настави општенародне одбране и друштвене самозаштите СФРЈ на Универзитету“ (магистарски рад), Факултет народне одбране, Београд, 1983.

Пујић, М. „Обучавање и припрема омладине за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту“ (магистарски рад), Факултет народне одбране, Београд, 1982.

Strategija oružane borbe Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1983.

Хасановић, И. „Ефикасност високошколске наставе општенародне одбране и друштвене самозаштите“ (магистарски рад), Факултет општенародне одбране и друштвене самозаштите, Београд, 1990.

Цветковски, В. „Методичке посебности васпитања и образовања студената у предмету Општенародна одбрана и друштвена самозаштита СФРЈ“ (магистарски рад), Факултет народне одбране, Београд, 1983.